

הריגת כהני נוב והחרבת העיר

א. שאול מצוה להרוג את כהני ה'

שאול רוּדף אחר דוד חתנו, שכבר נמשח למלך, ובכך הוא מנסה לשנות את דברי שמואל הנביא שאמר לו שהמלוכה לא תמשיך ממנו אלא מאחר. עם זאת, שאול אמנם הודח ממלכותו, מאחר והוא לא קיים כראוי את הצו למחות את עמלק, אך הוא זוכה לתמיכה רחבה מהעם, כולל שבט יהודה ששותף איתו בנסיון לתפוס את דוד ולהרוג אותו.

דוד בורח ממנו, ומגיע לנוב עיר הכהנים, שם שוכן המשכן (שמואל א' כ"א, א-י). דוד מבקש מאחिमלך אוכל, והאוכל היחיד הוא לחם קודש - לחם הפנים¹. הוא מבקש גם כלי נשק, ומסתבר שהחרב בה הרג דוד את גלית נמצאת שם, והוא לוקח אותה עימו. את כל הדו שיח הזה, שומע דואג האדומי מעבדי שאול. הוא רץ ומספר לאדונו את שראה, ומוסיף על מה שהיה, כל זאת בשעה ששאול חושד באנשיו, שהם משתפי פעולה עם דוד (שם כ"ב, ו-ח):

"וען דואג האדומי והוא ניצב על עבדי שאול ויאמר ראיתי את בן ישי בא נובה אל אחימלך בן אחיטוב. ושאל לו בה, וצידה נתן לו, ואת חרב גלית הפלשתי נתן לו" (שם, ט-י).

התוספת של דואג היא שדוד שאל ב"אורים ותומים". משמעות הדבר היא שדוד רואה עצמו כמלך:

"למנעח משכיל לדוד. בבוא דואג האדמי ויגד לשאול ויאמר לו בא דוד אל בית אחימלך" (תהילים נ"ב, א-ב). ויגד לשאול - מהו ויגד? כך אמר לו: עשה דוד מלך בחייד. לפי שאין שואלין באורים ותומים אלא למלך ולבית דין ולמי שצורכי רבים תלוין בו (יומא ע"ב), ודוד הוא נשאל באורים ותומים. כיוון שאמר לו הדבר הזה, מיד נכנס רוח קנאה בשאול" (מדרש תהלים [בובר] מזמור נ"ב, ה).

1. או לחמי תודה - רד"ק לשמואל א' כ"א, ה בשם אביו.

על פי התלמוד הירושלמי, הקנאה הייתה של דואג בדוד, ועל כן הוא הלך לשאול וסיפר לו את שאירע במשכן ע"פ גירסתו:

"דואג אדם גדול בתורה הית. באו ישראל ושאלו את דוד: לחם הפנים, מהו שידחה את השבת? אמר להם: סידורו דוחה את השבת, לא לישתו ולא עריכתו דוחין את השבת. והיה שם דואג ואמר: מי הוא זה שבא להודות לפני? אמרו לו: דוד בן ישי הוא. מיד הלך ונתן עצה לשאול מלך ישראל להמית את נוב עיר הכהנים. הדא היא דכתיב: ויאמר המלך לרצים הניצבים עליו סובו והמיתו את כהני ה'" (שמואל א' כ"ב, יז) (ירושלמי סנהדרין י, ב).

שאול קורא לאחימלך הכהן, מאשים אותו בשיתוף פעולה עם דוד, ומצוה להרוג את כהני נוב. אף אחד מעבדי שאול איננו מוכן לעשות זאת: "ולא אבו עבדי המלך לשלוח את ידם לפגוע בכהני ה'" (שם יז), למעט דואג האדומי: "ויסב דואג האדמי ויפגע הוא בכהנים, וימת ביום ההוא שמנים וחמשה איש נשא אפוד בד. ואת נוב עיר הכהנים הכה לפי חרב, מאיש ועד אשה מעולל ועד יונק ושור וחמור ושה לפי חרב" (שם, יח-יט)².

שאול גוזר מות על אחימלך, שבתמימותו חשב שדוד, חתנו של המלך, הוא מנאמני ביתו, ומה גם שדוד אמר לו שהוא בא בצו המלך (שמואל א' כ"א, ג). אך כל זה לא עוזר לאחימלך, והתוצאה היא הריגת כל הנהגת הכהונה בישראל, וכן עיר שלמה, אנשים נשים וטף, יחד עם בעלי חיים. שאול עושה בנוב, מה שהוא הצטווה לעשות עם עמלק ובסיכומו של דבר הוא לא עשה בצורה מלאה: "לך והכיתה את עמלק והחרמתם את כל אשר לו ולא תחמול עליו והמתה מאיש עד אשה מעלל ועד יונק משור ועד שה מגמל ועד חמור" (שמואל א' ט"ו, ג).

ב. עוונה של נוב

סיכום תמציתי של שרשרת האירועים: דוד בורח לנוב ומסבך בעקבות כך את הכהנים והעיר כולה. שאול פוקד להרוג את הכהנים. העבדים הקרובים למלך מסרבים לבצע את הפקודה, ודואג האדומי הוא שמבצע, בסיכומו של דבר את הפקודה, טובח בעיר ומשחיתה. המדהים הוא שהדבר עובר בשקט, אין מחאה או תגובה כלשהי מהעם. אין ולו מילה אחת על הטבח שנעשה בכהני נוב, ועל הרס העיר בצורה כה אכזרית, כאילו מדובר בצאצאי עמלק. ניכר שתמיכת העם בשלטונו ובמלכותו של שאול המודה, מביאה גם להסכמה שבשתיקה, למעשים שליליים חמורים כאלו.

2. על היות המשכן בנוב, לאחר חורבן שילה, אנו שומעים כאן לראשונה, כשמסופר על חורבנה. ע"פ חז"ל, עמד המשכן בנוב במשך שלוש עשרה שנה (ירושלמי מגילה א, יב). "כשמת עלי הכהן חרבה שילה ובאו לנוב" (זבחים קיח, ע"ב).

על מי בכל זאת מוטלת האחריות על מה שקרה, או איך היא מתחלקת בין כל המעורבים?

1. שאול

שאול הוא זה שיזם את הריגת כהני נוב, והוא נענש על כך:
"וימת שאול במעלו אשר מעל בה' על דבר ה' אשר לא שמר וגם לשאול באוב לדרוש. ולא דרש בה' וימיתו" (דברי הימים א' י', יג-יד).

ודרשו חכמים:

"תנו רבנן: על חמישה חטאים נהרג אותו צדיק. [א] שנאמר: וימת שאול במעלו אשר מעל בה' (דברי הימים א' י', יג). [ב] ועל שהרג נוב עיר הכהנים, [ג] ועל שחמל על אגג, [ד] ועל שלא שמע לשמואל, שנאמר: 'שבעת ימים תוחיל עד בואי אליך' (שמואל א' י', ח) ולא עשה כך. [ה] ועל ששאל באוב וידעוני ולא דרש את ה' וימיתו. 'כי פעל אדם ישלם לו וכאורח איש ימציאנו' (איוב ל"ד, יא), וכתוב: 'זאיש או אשה כי יהיה בהם אוב או ידעוני מות יומתו' (ויקרא כ', לו). (ויקרא רבה [וילנא] כ"ו, ז).

חטא הריגת נוב עיר הכהנים, היא אחת הסיבות לנפילתו של שאול בקרב. האחריות מוטלת עליו, ולא רק על דואג שביצע בפועל את פקודתו, מאחר שהוא זה שפקד על הדבר. "שאול שצוה להרוג נוב עיר הכהנים, כאילו הוא הרגם. ואף על גב שאין לאדם לעשות מצות מלך בזה העניין וכיוצא בו... אף על פי כן אין כל אדם נזהר בזה... לפיכך העונש על המלך" (רד"ק שמואל ב' י"ב, ט).

אמנם את מלכותו הוא הפסיד כבר בשל חמלתו על אגג, אך הוא נענש ונהרג בקרב בגלבו, בשל החטאים הנוספים:

"אמר רב הונא: ...שאול באחת - ועלתה לו, דוד בשתיים - ולא עלתה לו. שאול באחת מאי היא - מעשה דאגג. והא איכא מעשה דנוב עיר הכהנים! אמעשה דאגג כתיב: 'נחמתי כי המלכתי את שאול למלך' (שמואל א' ט"ו, יא) (יומא כב, ע"ב).

על פי המדרש היו לשאול חמישה חטאים, אעפ"כ הגמרא שאלה מדוע החטא שבהריגת אנשי נוב והחרבתה לא הביא לידי הדחתו מהמלוכה. יש הסוברים שנפילתו של שאול בקרב, כיפרה על חטא הריגת נוב:

"ואמר רבה בר חיננא סבא משמיה דרב: כל העושה דבר עבירה ומתבייש בו - מוחלין לו על כל עונותיו... מהכא: ויאמר שמואל אל שאול למה הרגותני להעלות אתי, ויאמר שאול צר לי מאד ופלשתים

נלחמים בך, והי סר מעלי ולא ענני עוד, גם ביד הנביאים גם בחלומות ואקראה לך להודיעני מה אעשה; (שמואל א' כ"ח, טו). ואילו אורים ותומים לא קאמר - משום דקטליה לנוב עיר הכהנים. ומנין דאחילו ליה מן שמיא? שנאמר: (ויאמר שמואל אל שאול) 'ומחר אתה ובניך עמי' (שמואל א' כ"ח, יט), ואמר רבי יוחנן: עמי - במחיצתי" (ברכות יב, ע"ב)³.

במדרש נמצא הרחבה:

" 'ומחר אתה ובניך עמי', מאי עמי? אמר רבי יוחנן: עמי במחיצתי. כיון ששמע את דברי שמואל נתיירא, שנאמר: זימהר שאול ויפול מלא קומתו ארצה ויירא מאד מדברי שמואל' (שמואל כ"ח, ח), אמר לו אבנר ועמשא: מה אמר לך שמואל? אמר להם: אמר לי למחר את נחית לקרבא ונצח, ולא עוד אלא בניך מתמנין רברבין. נטל שלושה בניו ויצא למלחמה. אמר ריש לקיש: באותה שעה קרא הקב"ה למלאכי השרת ואמר להם. באו וראו בריה שבראתי בעולמי. בנוהג שבעולם אדם הולך לבית המשתה אינו מוליך בניו עמו מפני מראית העין, וזה יוצא למלחמה ויודע שנהרג ונטל בניו עמו ושמח על מידת הדין שפוגעת בו.

אמר ר' יהושע דסכנין בשם ר' לוי מלמד שהראהו הקב"ה למשה דור דור ושופטיו, דור דור ומלכיו, דור דור וחכמיו, דור דור ומנהיגיו, דור דור ומשניו, דור דור ושוטריו, דור דור ופרנסיו, דור דור וחומסיו, דור דור וגולניו, דור דור ונביאיו, והראהו שאול ובניו נופלים בחרב. אמר לפניו מלך ראשון שיעמוד על בניך ידקר בחרב? אמר לו הקב"ה: ולי אתה אומר, אמור אל הכהנים שהרג, שהם מקטרגים אותך, שנאמר: זיאמר ה' אל משה אמור אל הכהנים בני אהרן". (ויקרא רבה [וילנא] כ"ו, ז).

במדרש אחר משיב הקב"ה אחרת למשה:

"אמר משה לפני הקב"ה: רבנו של עולם תחילת מלך שהמלכת על בניך תפיל אותו ביד פלשתים הוא ובניו? אמר הקב"ה למשה: משה, 'חלילה לאל מרשע ושדי מעולי' (איוב ל"ד, י), אלא יכי פעל אדם ישלם לו' (שם שם, יא). משה חייב, שאול בשתיים. אחת, ששאל באוב וידעוני, שנאמר 'ואיש או אשה כי יהיה בהם אוב או

3. כך גם בעירובין נג, ע"ב. 'ואמר רבי יוחנן: מנין שמחל לו הקדוש ברוך הוא על אותו עון - שנאמר: 'ומחר אתה ובניך עמי' - עמי במחיצתי". ופירש רש"י בד"ה על אותו עון - עון דנוב עיר הכהנים.

ידעוני מות יומתו' (ויקרא כ', לו). והשנית שהרג הכהנים ודמם הוא נדרש, שאמר 'אמור אל הכהנים' (ויקרא כ"א, א) (מדרש אגדה [בבובר] ויקרא פרק כ"א ד"ה אמור).

הרד"ק (שמואל א' כ"ח, יט) הסביר:

"ודרשו בו עמי במחיצתי. בשכר שתדד למלחמה על מנת למות ולא תברח, יכופר לך עון נוב עיר הכהנים ותהיה עמי במחיצת הצדיקים. וכן דרשו בשכר שנתבייש במעשה נוב ולא זכר אורים, נתכפר לו אותו מעשה".

שאל אכן נלחם בקרב בגלבו, ונהרג שם, וע"פ דברי חז"ל הללו, בכך נמחל לו על הריגת כהני נוב.

שאל ידע שמותו בא בגלל זה, ובעת הקרב הוא מבקש: "עמוד נא עלי ומותני כי אחזני השבץ" (שמואל ב' א', ט) - "קטיגוריא של נוב עיר הכהנים" (מדרש תנחומא [בבובר] פרשת מצורע סימן ד)⁴. האפשרות לכפר על הריגת כהני נוב, היא בשל העובדה ששאל התבייש בחטא זה. הוא היה מודע למה שקרה, והסכים ובמודע לכך שמידת הדין תפגע בו ובבניו, והוא יהרג בקרב זה. אמנם הרד"ק (שם) ממשיך ומפרש אחרת:

"ולפי הפשט, אע"פ ששמואל אמר לו שימות, לא יתכן שהיה בורח ויניח עמו במלחמה, ועל כל פנים היה לו לירד במלחמה, אם למות אם לחיים".

הרלב"ג (שמואל ב' א', כז; כ"א, כא) מסביר גם מדוע הגיע עונש כה חמור לכהני נוב:

"שכבר נתקיים ייעוד השם יתברך לבית עלי בהריגת נוב עיר הכהנים, עם שזה היה כלי שסרה הכהונה הגדולה מבית עלי, כי לא נשאר מזרעו כי אם אביתר ובו סרה הכהונה מבית עלי ונתנה לצדוק כמו שנתבאר בספר מלכים. ולזה לא מצאנו שנענש שאל בהריגת נוב עיר הכהנים, אעפ"י שלא היתה שם סבה תביא להרגם בזה האופן. כי גם אחימלך לא חטא כנגד שאל כמו שספר לו, כ"ש שלא חטאו לו כל בית אביו שהרג עמו. ולזה תמצא שלא נזכר זה החטא עם החטאים שזכר שחטא בהם שאל כי ה' הסיתהו בו לקיים ייעודו".

לפי הרלב"ג, מאת ה' הייתה זאת שכוחני נוב היו צריכים להיהרג, מאחר 4. השפעה נוספת בשל הריגת כהני נוב, ניתן ללמוד מדברי דוד המבקש לעלות את ארון הברית לירושלים: "ונסבה את ארון אלקינו אלינו כי לא דרשנו בימי שאול" (דברי הימים א' י"ג, ג). מפרש שם מצודת דוד, מה פשר ההדגשה מימי שאול: "כי בעבור שהרג נוב עיר הכהנים משרתי הארון, בזה כאלו מיעט כבוד הארון".

והכהונה הייתה צריכה להיפסק מבית עלי, ולעבור לצדוק, אם כי לא הכרתי היה שהכהונה תפסק מהם באופן חמור שכזה.
 הרד"ק (שמואל א' כ"ב, יט), מחריף עוד, ולפיו, מלבד העובדה שהכהונה צריכה להפסק מבית עלי "נראה כי חייבים היו הכהנים, ולא נגלה בכתוב עוונם, זולתי עוון בית עלי".

2. דואג

תוצאה נוספת מאותה מלחמה היא עונשו של דואג. אל דוד בא מגיד, ומספר לו שהוא זה שהרג את שאול במלחמה. הוא מציג עצמו: "בן איש גר עמלקי אנכי" (שמואל ב' א', יג). מי הוא היה?
 "אמר ר' יצחק: דואג האדומי היה. "ויאמר לו דוד דמדך על ראשך" (שם טז), אמר ר' יצחק דמדך כתיב (=דמדך בקרי). אמר לו הרבה דמים שפכת בנוב עיר הכהנים" (פסיקתא דרב כהנא [מנדלבוים] פיסקא ג - זכור, טז; תנחומא [בבובר] פרשת כי תצא סימן יח).
 דוד איננו מענישו רק על כך שהוא הרג את שאול משיח ה', אלא גם על כך שהוא הרג את כהני נוב והעיר כולה. דואג שנכח במפגש שבין דוד ואחילמך, והיה זה שרץ לספר לשאול על העניין ולעודדו להחריב את נוב, נענש לבסוף ע"י דוד עצמו.

3. עם ישראל

עם ישראל כולו נענש גם כן בעונש חמור על הריגת כהני נוב. זה קורה לאחר כמה עשרות שנים, בסוף ימי דוד:
 "ויהי רעב בימי דוד שלש שנים שנה אחרי שנה ויבקש דוד את פני ה'. ויאמר ה': אל שאול, ואל בית הדמים על אשר המית את הגבעונים" (שמואל ב' כ"א, א).
 חז"ל פירשו את הפסוקים הללו כך:
 "ויהי רעב בימי דוד שלש שנים שנה אחר שנה", שנה ראשונה - אמר להם: שמא עובדי עבודת כוכבים יש בכם? דכתיב: "ועבדתם אלהים אחרים והשתחיתם להם... ועצר את השמים ולא יהיה מטר" (דברים י"א, יז) בדקו ולא מצאו; שנייה - אמר להם: שמא עובדי עבירה יש בכם? דכתיב: "וימנעו רביבים ומלקוש לא היה ומצח אשה זונה היה לך" (ירמיהו ג', ג) בדקו ולא מצאו; שלישית - אמר להם: שמא פוסקי צדקה בדרבים יש בכם ואין נותנין? דכתיב: "נשיאים ורוח וגשם אין איש מתהלל במתת שקרי (משלי כ"ה, יד); בדקו ולא מצאו, אמר: אין הדבר תלוי אלא בני. מיד: ויבקש דוד

את פני ה' מאי היא? אמר ריש לקיש: ששאל באורים ותומים...
 ויאמר ה' אל שאול ואל בית הדמים על אשר המית הגבעונים אל
 שאול - שלא נספד כהלכה. ואל בית הדמים - על אשר המית
 הגבעונים. וכי היכן מצינו בשאול שהמית הגבעונים? אלא מתוך
 שהרג נוב עיר הכהנים שהיו מספיקין להם מים ומזון, מעלה עליו
 הכתוב כאילו הרגו (יבמות עח ע"ב)⁵.

דוד מחפש מה גורם לרעב ואיננו מוצא. הוא מחפש קלקולים שקשורים
 להווה- עבודה זרה, עריות, אי מתן צדקה, ולא מוצא. ובינתיים כבר שלוש שנים
 יש רעב. לבסוף ה' מגלה לו, שהרעב הוא בשל עבירות שנעשו לפני עשרות שנים.
 עבירות שאולי שכחו מהם, שאולי אפילו לא ידעו עליהם, אבל בכל זאת נעשו
 בעונש חמור. העונש הוא על העם כולו לא על בית המלוכה.

א. על שאול שלא נספד כהלכה - שאול נפל בקרב בגלבע, וגופתו נלקחה ע"י
 אנשי יבש גלעד, ונשארה שם. אמנם כשהגיעה השמועה על נפילתו של שאול,
 נאמר: "ויחזק דוד בבגדיו ויקרעם וגם כל האנשים אשר אתו. ויספדו ויבכו
 ויצומו עד הערב על שאול ועל יהונתן בנו ועל עם ה' ועל בית ישראל כי נפלו
 בחרב" (שמואל ב' א', יא-יב), ודוד אף נושא על שאול ויהונתן קינה גדולה (שם,
 יז-כז), אך לא כל ישראל היו שותפים בדבר רק דוד והאנשים שאיתו, ועדיין
 שאול נשאר קבור ביבש גלעד. הוא לא זכה לכבוד הראוי בקבורתו, והחובה
 לכבד את מלך ישראל במותו- הספד וקבורה, רבוצה ומוטלת על כל עם ישראל.
 דוד שנרדף בזמנו ע"י שאול מביא את שאול ובניו לקבורה ראויה: "וילך דוד
 ויקח את עצמות שאול... ויעל משם את עצמות שאול... ויעשו כל אשר ציוה המלך,
 ויעתר אלוהים לארץ אחרי כן" (שמואל ב', כ"א, יב-יד). איך תיקן דוד עם כל
 ישראל את הדבר?

"מה עשה דוד? עמד וכינס כל זקני ישראל וגדוליהם ועברו את
 הירדן ובאו ליבש גלעד ומצאו את עצמות שאול ויהונתן בנו ונתנו
 אותם בתוך ארון המת ועברו את הירדן. ... ויעשו כל אשר צוה
 המלך" (שם יד). ומה ציוה המלך? צוה להיות מעבירים ארונו של
 שאול בכל שבט ושבט, והיה השבט שהיה נכנס בו ארונו של שאול
 יוצאים הם ונשיהם ובניהם ובנותיהם וגומלים חסד עם שאול ובניו
 כדי שיצאו כל ישראל ידי חובתן בגמילות חסדים, עד שבאו לארץ

5. בגמי בעירובין סג, ע"א נאמר שהיתה סיבה נוספת לרעב: "אמר רבי אבא בר זבדא: כל
 הנותן מתנותיו לכהן אחד מביא רעב לעולם, שנאמר: 'עירא היאירי היה כהן לדוד' (שמואל
 ב' כ', כו). לדוד הוא דהוה כהן, לכולי עלמא לא? אלא: שהיה משגר לו מתנותיו, וכתוב
 בתריה: זייהי רעב בימי דוד" (שמואל ב' כ"א, א"). התוסי' (שם ד"ה מביא) מעירים: "ואף
 על גב דכתיב: יאל שאול ואל בית הדמים! הא והא גרם וסמוכין קדרשי".

אחותו לגבול ירושלים. וכיוון שראה הקב"ה שגמלו לו כל ישראל חסד, ועשו דינם של גבעונים מיד נתמלא רחמים ונתן מטר על הארץ" (במדבר רבה [וילנא] ח, ד)⁶.

ב. אל בית הדמים על אשר המית את הגבעונים - כתוצאה מהריגת כהני נוב, קופחה פרנסת הגבעונים שספקו מים ומזון לכהנים. בתלמוד ירושלמי נאמר שטענת הגבעונים הייתה אחרת. לא על קיפוח פרנסתם, אלא על כך שבמהלך הריגת כהני נוב, הרגו גם מאנשיהם:

"וישלח דוד וקראן. אמר להם: מה לכם ולבית שאול? אמרו לו על ידי שהמית ממנו שבעה אנשים. שני חוטבי עצים, ושני שואבי מים, וסופר, וחון, ושמש" (ירושלמי סנהדרין ו, ז).

הם מבקשים שבעה אנשים שיהרגו בתמורה לעוול שנעשה להם, ולא כל תמורה אחרת, וכך אכן נעשה. שבעה מצאצאי שאול נתלו "מתחילת קציר עד ניתך מים עליהם מן השמים" (שמואל א, כ"ב, ז).

עם זאת שהרעב נעצר רק לאחר שצאצאי שאול שילמו בחייהם על העוול שנעשה לגבעונים, בכל זאת במשך שלוש שנים היה רעב לכל ישראל. מכאן, שהתיקון לעוול מוטל על העם כולו, אלא שבפועל דוד כמנהיג העם בעת הזו, מבצע את העונש. בולט לעין, שהרעב בא בשל העוול שנעשה לגבעונים - קיפוח פרנסתם (בבלי יבמות עח, ע"ב) או הריגת שבעה מהם (ירושלמי סנהדרין ו, ז), ולא נאמר דבר על עצם הריגת הכהנים והחרבת העיר ע"י הריגת אנשים נשים טף ובעלי חיים. ה"מצודת דוד" (שם) כתב שלא ניתן להטיל אחריות על ישראל על הריגת הכהנים, אלא רק על קיפוח פרנסת הגבעונים:

"ואל בית הדמים - ועל מה שהיו בית שאול בית הדמים כי דם שפך, ולא מיחו בו ישראל, וחוזר ומפרש מהו הדם ששפך ואמר על אשר המית את הגבעונים. כי כשהרג כהני נוב הרג או גם הגבעונים שהיו בה חוטבי עצים ושואבי מים לבית ה'. אבל מה שהמית כהני נוב לא יוכלו למחות בו באמרו שמרדו בו והיו בקושרים עם דוד" (שם, שם).

לו היו עם ישראל מוחים על עצם הריגת הכהנים, היו נחשבים כמורדים בשאול, וכאלו קשרו קשר עם דוד, אך היה להם למחות על התוצאה שנגזלה פרנסת הגבעונים. לא ברור, איפוא; מדוע מחאה בשאול על רצח כהני נוב היא

6. התוספות בסנהדרין מו, ע"ב (ד"ה הספידא), מסבירים שהתעצלו בהספדו של שאול "דיראים היו לסופדו להראות שמצטערין עליו מפני דוד". נראה להוסיף שזאת על אף שדוד הספיד את שאול ויהונתן בנו כשנודע לו על מיתתם. דבר נוסף כותבים התוס', שגם אם הספד הוא לכבוד החיים ולא לכבוד המתים "שאני מלך דאיכא בזיון טפי לגביה שלא נספד כהלכה".

מרידה בו. אם מלך מצווה לעשות דבר שאסור לעשות אותו, ובוודאי אם מדובר על רצח בדם קר, מותר וצריך למחות בו, ואין זה נחשב מרידה. מה גם, ששאלו כבר הודח מתפקידו, ודוד הוא הנבחר, וכל כוח שלטונו ומעמדו הוא בשל רצון העם במלכותו. אם העם איננו חפץ בו, ובוודאי בשל מעשה שכזה של רצח הכהנים, אין זה מרידה.

מציינו גם שקרובים אליו, נענשו על כך שלא מיחו בשאול. על אבנר וגם על עמשא מסופר שהם סירבו לפקודת שאול ולא ביצעו בעצמם את הרג הכהנים:

"ולא אבו עבדי המלך לשלוח את ידם לפגוע בכהני ה'" (שמואל א' כ"ב, יז). מי היו? אמר רבי שמואל בר רב יצחק: אבנר ועמשא היו. אמרו ליה: כלום אית לך עלינן אלא הדין זונרין והדין כלינרין? (=אותות, דרגות) הא טריפין לך" (ירושלמי סנהדרין י', ב) ⁷.

אך סירוב לבצע פקודה כזו איננו מספיק:

אבנר למה נהרג?... יש אומרים ע"י שהיה ספק בידו למחות בשאול על נוב ולא מיחה (ירושלמי פיאה א', א; ירושלמי סוטה א', ח; ויקרא רבה [וילנא] כ"ו, ב).

על אבנר היה למחות ואולי המחאה האמורה כאן היא דרישה לנסות למנוע את הדבר גם משאול ומדואג, ולא להסתפק בכך שהם עצמם לא מוכנים לבצע.

אכן, יש המפרשים ששלושה חטאים נזכרים בפסוק. "אל שאול" - שלא נספד כהלכה, "אל בית הדמים" הכוונה לרצח כהני נוב, "ועל אשר המית את הגבעונים" זהו חטא בפני עצמו, אם כי הוא תוצאה מהריגת כהני נוב (רש"י שמואל א' כ"א, א).

נראה אם כן שכוונת הפסוק: "על אשר המית את הגבעונים" לומר, שלא רק על הרצח עצמו של כהני נוב וחורבן העיר ואנשיה יש אחריות על כלל ישראל, אלא גם על כל ההשלכות הנלוות מכך, כולל גם הרחוקות ביותר, אילו שפוגעות במעגל שלא מעורב כלל באותו מתח שנוצר בין כהני נוב לשאול, בשל בואו של דוד למשכן.

בין אם הכוונה לקיפוח פרנסת הגבעונים או הריגת שבעה מהם. מעשה כל כך חמור שעובר בשתיקה רועמת של כל העם, מחייב גם התייחסות לענפים הרחוקים יותר. אם כהו החושים, ואם לא רעש על אובדן הכהונה בישראל, וחורבן עיר שלמה על היושבים בה, אדם ובהמה רבה, אזי בוודאי שלא חושבים על הקצוות שנפגעו מהעניין, הגבעונים שהיו קשורים לעיר וליושביה, ועל כן הודגש עניינם של הגבעונים.

7. על סירוב פקודה כמו במקרה זה, ראה מאמרי: "ציות לפקודות", צהר, כא (תשס"ה), עמ' 7-25.

4. דוד ויהונתן

גם לדוד עצמו יש מידה מסויימת של אשמה על שאירע. הוא עצמו אומר זאת בתגובתו הראשונה לשמע מה שאירע בנוב. כשאביתר בנו של אחימלך, הניצול היחידי מנוב מספר לו מה שאירע, תגובת דוד:

"ויאמר דוד לאביתר ידעתי ביום ההוא כי שם דואג האדמי כי הגד יגד לשאול, אנכי סבתי בכל נפש בית אביך" (שמואל א' כ"ב, כב).
 אנכי סבתי - "סבנתי דבר עד שצא לידי כך" (רש"י, שם). יש כאן הכרה בכך שהיה עליו להזהר בשל נוכחותו של דואג במקום.⁸
 אמנם אין זה מצדיק את תגובתו החרפה של שאול, ודוד בתהילים מזכיר זאת: "כי הנה הרשעים ידרכון קשת כוננו חצם על יתר לירות כמו אפל לשרי לבי" (תהילים י"א, ב). רש"י שם מפרש שהרשעים אילו הם "דולג ודלטורי כדור כמטילין איצט בני וזין שאול". ושרי הלב אילו הם דוד וכהני נוב.
 דוד נענש גם באופן אישי על התנהלותו זו, שהביאה לחורבן נוב והכהונה בישראל. אחרי שנות הרעב, מסופר על מלחמה, ממנה ניצל דוד:

"ותהי עוד מלחמה לפלשתים את ישראל וירד דוד ועבדיו עמו וילחמו את פלשתים ויעף דוד. וישבי בנוב. אשר בילידי הרפה ומשקל קינו שלש מאות משקל נחשת והוא חגור חדשה ויאמר להכות את דוד. ויעור לו אבישי בן צרויה ויך את הפלשתי וימיתו" (שמואל ב' כ"א, טו-יז).

מאי וישבי בנוב? אמר רב יהודה אמר רב: איש שבא על עסקי נוב. אמר ליה הקדוש ברוך הוא לדוד: עד מתי יהיה עוון זה טמון בידך? על ידך נהרגה נוב עיר הכהנים, ועל ידך נטרד דואג האדומי, ועל ידך נהרגו שאול ושלושת בניו. רצונך - יכלו זרעך או תמסר ביד אויב? אמר לפניו: רבונו של עולם! מוטב אמסר ביד אויב, ולא יכלה זרע"י (סנהדרין צה, ע"א).

הרד"ק (שם טז) מסביר את שאירע:

"ישבי בנוב - איש שבא על עסקי נוב כלומר כי בא על דבר נוב עיר הכהנים שהיה דוד סבת הריגתם, קרה לו לדוד שהיה בסכנה. ודרשו "ויעור לו" - אבישי שעזרו בתפילה".

8. דוד ביקש לבנות את המקדש והי מנע ממנו. לדעת דוד הסיבה היא: "ויחי עלי דבר ה' לאמר דם לרב שפכת ומלחמות גדלות עשית לא תבנה בית לשמי כי דמים רבים שפכת ארצה לפני" (דברי הימים א' כ"ב, ח). לדברי הרד"ק שם, היו כמה דמים שדוד שפך, בגללם נמנע ממנו לבנות את המקדש, ובהם: "גם בדמי הכהנים היה הוא הסיבה, כמו שאמר: יחסיבותי בכל נפש בית אביך".

גם דוד התפלל להי שיצילו ממלחמה זו:
"שגיון לדוד אשר שר לה על דברי כוש בן ימיני ה' אלוקי בך חסיתי
הושעני מכל רדפי והצילני" (תהילים ז', א-ב).

כוש בן ימיני הוא שאול:

"שגיון לדוד - ואומר אני שאמרו על עסקי ישבי בנוב (שמואל ב',
כ"א) שבא עליו על עונשו של שאול, כמו שפירשו רבותינו שאמר לו
הקב"ה על ידך נטרד דואג האדומי על ידך נהרג שאול ובניו וכו'.
והפך דוד את תפילתו והתפלל שלא יפול ביד אויב. וכן פתרונו:
משגה שר דוד להי על ששגג לומר להקב"ה למוסרו ביד אויב על
דברי שאול שנהרג על ידו" (רש"י תהלים ז', א).

דוד עמד בפני סכנה אישית בשל הליכתו לנוב שגרמה לחורבנה, אם כי הוא
ניצל ממנה לבסוף. גם על יהונתן בן שאול מטילים חז"ל אחריות:

"גדולה לגימיה... ושגגתה עולה זדון - דאמר רב יהודה אמר רב:
אלמלי הלווהו יהונתן לדוד שתי ככרות לחם לא נהרגה נוב עיר
הכהנים, ולא נטרד דואג האדומי, ולא נהרג שאול ושלשת בניו"
(סנהדרין קד, ע"א).

מעורבותו של יהונתן היא הפחותה ביותר. ואף על פי כן, לו יהונתן לא היה
נפרד מדוד רק בכריתת ברית אלא גם נותן לו צידה לדרך (שמואל א' כ', מב-
כ"א, א), יתכן וכל העניין היה נמנע.

5. עוד היום בנוב

במקום אחר בחז"ל, ישנה התייחסות על הקצף והאשמה המוטלת על כל
ישראל בשל עוון נוב, שם לא מודגש עניינם של הגבעונים. קצף זה האריך ימים
רבים מאז החטא, עוד הרבה אחרי ימי דוד שם היה רעב בסוף ימי, עד קרוב
לימי חורבן בית ראשון:

"מאי עוד היום בנוב לעמוד" (ישעיהו י', לב)? אמר רב הונא: אותו
היום נשתייר מעונה של נוב. אמרי ליה כלדאי: אי אזלת האידינא -
יכלת לה, ואי לא - לא יכלת לה" (סנהדרין צה, ע"א).

סנחריב מתקרב לירושלים על מנת לכבוש את ירושלים, וחוזי הכוכבים
אומרים לו שאם הוא ינסה לכבוש באותו יום את ירושלים הוא יוכל, מפני עוון
נוב. הוא הזדרז והלך דרך בת עשרה ימים ביום אחד, התרברב כשהוא ראה את
ירושלים שקל לכובשה, אך חיכה לבוקר כדי לכבוש את העיר, ובלילה הוא ניגף
עם כל צבאו (סנהדרין שם).

רש"י (שם ד"ה אותו היום), מסביר מה הכוונה שנשתייר מעונה של נוב:
"דמפני עון שכיח להם לישראל על שנהרגו כהני נוב, קצע

הקדוש ברוך הוא העונש עד אותו היום, ואותו יום בלבד נשתייר
מזמן העונש. ואילו היה נלחם צירושלים בלוחם היום היה כושש,
וככי משמע קרא: עוד היום - אותו יום העמידו לסנחריב על
ירושלים צעון נוב".

העוון על הריגת כהני נוב היה לכל ישראל, לא רק על שאול. והוא נמשך עד
קרוב לחורבן הבית, והדבר הביא לידי כך שכמעט וחרבה ירושלים בימי סנחריב.

סיכום

הריגת כהני נוב והחרבת העיר במצוות שאול המלך, היא מעשה חמור ולא
מוצדק, שהביא לידי כך שגם כל מי שהיה מעורב ברמה כזו או אחרת ברקע או
במה שקרה, נשא באחריות לדבר, וכן הדבר שהוא לא פחות חמור, היא
השתיקה הרועמת של העם כולו למעשה הזה, והמשך רדיפתו של דוד כאילו דבר
לא קרה.

המעורבות והעונשים הם בהתאם:

- א. שאול שציווה להרוג את כהני נוב על לא עוול בכפם, נהרג בקרב, אם כי הוא
כיפר על חטאו בעצם כניסתו לקרב ביודעו שהוא יפסיד ויהרג.
- ב. דואג האדומי שהרג בפועל את הכהנים והחריב את העיר ויושביה, נהרג ע"י
דוד בעת שהתרברב שהוא זה שהרג את שאול.
- ג. אבנר ועמשא שהיו מעבדיו הקרובים של שאול, היו יכולים למנוע את ההרג
או לפחות למחות בפניו על הרצון לבצע, והסתפקו בכך שהם רק סירבו
לפקודה. יש הסוברים שאבנר נענש ונהרג מאחר ולא מחה ביד שאול.
- ד. דוד שלא היה צריך ללכת לנוב, והיה לו לחשוב שהוא יכול לסבך את הכהנים,
הסתכן במלחמה עם פלשתים, וניצל לבסוף.
- ה. יהונתן שהיה צריך לדאוג לאוכל לדוד, ובכך דוד לא היה נזקק ללכת לנוב.
הוא לא נענש, כי הוא שוגג לחלוטין.
- ו. עם ישראל ששתקו ולא מחו, והמשיכו ברדיפה אחרי דוד, נענשו ברעב במשך
שלוש שנים.

תמיכה והסכמה במלך, היא הבסיס ללגיטימיות של שלטונו, והיא תקפה
משפטית, גם אם היא לא רוצה בו יותר. כל מנהיג, גם זה שרוצים עקרונית
בשלטונו, והוא ראוי להיות מנהיג, אין לקבל את כל דבריו ומעשיו, ובוודאי
כשהוא עושה מעשים חמורים כמו הרג אנשים תמימים, שבמקרה הרע ביותר הם
הוטעו ע"י אחרים. משמנהיג הוכרז ע"י נביא שהוא לא מתאים לתפקיד, הדבר
אומר דרשני, ויש לבדוק טוב יותר את מעשיו, התנהלותו ומוסריותו. מי שמסוגל

למחות או אף למנוע מלעשות מעשים שליליים, נדרש ממנו לעשות כן. לא יתכן שעם שלם שותק ועובר לסדר היום לאחר עוולות נוראיות. יש קצף וחרון אף גדול, ולעיתים העונש בא לאחר שנים. מאידך, במצבים עדינים ומתוחמים, נדרשת זהירות גבוהה יותר, ושלא לסבך את מי שלא מעורב במחלוקת ובעימותים בשאלות שונות, כשהדבר יכול להביא אף לידי אבדן מוחלט.